

El principi de parsimònia aplicat a la Història

Autor: Francesc Robusté

Data de publicació: 14-10-2025

En Francesc Robusté, catedràtic de Transport de la UPC, ens exposa en aquest article com, aplicant la llei de la parsimònia, el principi KISS, la navalla d'Ockham i la llei de Chapman-Kolmogórov, hom pot arribar a resultats més raonables, convincents i versemblants en la recerca científica historiogràfica en general, però específicament en la relacionada amb Catalunya i Espanya durant l'Època Medieval i Moderna.

Parsimònia prové del llatí i significa moderació, contenció, cura, malgrat que aquí el sinònim més proper seria simplicitat o senzillesa. Aristòtil defensava que "Déu i la Natura mai operen de forma supèrflua, sinó que sempre apliquen la llei del mínim esforç".

El principi o llei de parsimònia (lex parsimoniae) és un principi estès a la ciència, però també a qualsevol metodologia per a explicar un fet: en igualtat de condicions, l'explicació més senzilla sol ser la correcta.

El frare Guillem Ockham (1285-1347) va ser un filòsof i teòleg franciscà. L'enunciat suposadament original del frare Ockham és "entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem", les entitats (inputs, variables, complexitat) no s'han de multiplicar més enllà de la necessitat. Dic "suposadament" perquè no s'ha trobat la frase a cap dels seus escrits, com molts dels aforismes atribuïts a Albert Einstein o àdhuc alguns de clàssics com "si borden (els gossos), llavors és que cavalquem" atribuït al Quixot. Malgrat haver-ne perdut els orígens, han passat a formar part de la cultura popular.

La "navalla d'Ockham" talla les hipòtesis explicatives excessivament complicades, no imprescindibles o amb major nombre de supòsits ad-hoc, i deixa les hipòtesis més simples i necessàries per a explicar un fet com les més plausibles. Un principi que ajuda a trobar l'explicació més econòmica i coherent amb les observacions i les dades disponibles.

El Manel Capdevila esmenta sempre la Llei de Chapman-Kolmogorov ("la probabilitat que dos fets que es deuen a l'atzar, i que compleixen unes determinades condicions, s'esdevinguin simultàniament és molt petita"): la probabilitat que es produeixin dos successos (o més) alhora, ja de per si inversemblants cadascun, és molt petita (malgrat que no zero); això és degut al fet que les probabilitats (petites, amb valors propers a zero) de successos independents es multipliquen i aboquen a valors encara més propers a zero.

La llei s'aplica a investigació forense o a incendis. Un incendi (ja de per si amb una probabilitat molt baixa de produir-se) amb dos focus o més simultanis tindria una probabilitat molt i molt petita que fos no provocat; o al revés: en un incendi forestal amb dos focus o més, la probabilitat que sigui provocat és molt alta.

Jordi Bilbeny (2010 i 2011) conjectura amb versemblança (malgrat que no és una demostració científica) que ha d'haver existit una edició del Quixot anterior a l'oficialment "primera" de Madrid el 1605. A la segona part del Quixot (1615), el seu autor indica que se n'han imprès dotze mil llibres a Lisboa, València i Barcelona. Curiosament, no esmenta l'edició "oficialment primera" de Madrid. Sense entrar en aquesta qüestió, de totes aquestes edicions, l'única edició que no s'ha conservat és la de Barcelona (Bilbeny, 2010).

Deixant de banda l'edició desapareguda de Barcelona, les edicions de Madrid, Lisboa i València, pràcticament simultànies i alguna amb traducció al portuguès, sembla com si es tractés d'un best seller actual, editat en paral·lel i amb traducció instantània. En Manel Capdevila (2011) recorda que a la llicència de l'edició de Barcelona del Quixot es pot llegir clarament "se le puede permitir que de nuevo se imprima y publique en la diócesis de Barcelona", frase que deixa palès que ja s'havia imprès a Barcelona prèviament. Finalment, aplica la llei de Chapman-Kolmogórov: la probabilitat que les dues edicions desaparegudes sense deixar rastre "no siguin la mateixa" (la desapareguda pre-1604 i la de Barcelona pre-1614), és molt i molt petita...

En la recerca encaminada a fer tesis doctorals o tesines de màster (o qualsevol treball de recerca), prefereixo trametre als alumnes el principi, molt més gràfic, mnemotècnic i fàcil d'explicar de KISS = "Keep It Simple, Stupid!". Aquest principi ja es defensava des del Renaixement, però l'adjectiu final o insult benèvol permet que l'acrònim pugui llegir-se i recordar-se en anglès (i si a algú li agrada la música heavy metal del grup homònim, encara té més fàcil la regla mnemotècnica).

Principi KISS per a presentacions = "Keep It Simple, Stupid!".

Així, s'atribueix a Leonard da Vinci l'aforisme "la simplicitat és la màxima sofisticació". A Albert Einstein, se li atribueix l'aforisme "si no pots explicar alguna cosa de forma simple, és que no l'acabes d'entendre bé": això ho aplico sovint quan demano explicar una tesi doctoral en una frase sense tecnicismes a algú neòfit en el camp específic, però intel·ligent i amb bon nivell d'educació. També se li atribueix a Albert Einstein la reflexió "tot s'hauria de fer tan simple com es pugui... però no més simple". On sabem que es va equivocar (mentalitat de mecànica determinista respecte a la mecànica quàntica que ja sorgia fa un segle) és en l'afirmació que "Déu no juga als daus"... perquè sí que hi "juga"... Einstein ja coneixia Boltzman i la seva descripció probabilística que els metalls passin d'un estat d'energia interna a un altre en funció de la temperatura: aquest és el principi del recuit simulat (en anglès, simulated annealing, publicat per primer cop el 1985), el pare dels algorismes "metaheurístics".

Què tenen a veure aquests aforismes cridant a la simplicitat i el principi de parsimònia aplicat a la Història? En Història, el principi de parsimònia permet descartar maquinacions, relacions o ubicacions inversemblants, quan la hipòtesi més raonable i coherent és una altra més senzilla.

El problema que ens trobem en els fets històrics dels segles XIII-XVIII és que les hipòtesis raonables, senzilles i coherents no són les versions (sorprenents) que ens arriben escrites. Em refereixo, naturalment, a acceptar els cromosomes o el cordill umbilical d'origen noble i català per a certs grans personatges de la història medieval. Aquesta és la hipòtesi més senzilla i coherent, el KISS aplicat a la història, el resultat d'aplicar la navalla d'Ockham i la Llei de Chapman-Kolmogórov, tot alhora.

A una banda de la balança romana, hi tenim aquesta hipòtesi coherent i senzilla, natural...; a l'altra banda de la

balança, hi tenim la historiografia oficial plena de traduccions (amb errors evidents de paraules i estructures gramaticals d'un altre idioma), plagada d'incoherències, localitzacions inventades i inversemblants (algunes s'ha demostrat que eren impossibles, demostrat científicament amb eclipsis solars, hàbitats impossibles per a certs insectes, logística impossible i il·lògica, etc.). I tota l'erudició i elaboració del món acadèmic que ha begut del que ha trobat escrit sense qüestionar les fonts ni la versemblança (en el món dels mitjans de comunicació, serien mals periodistes).

Els erudits estudiosos del Quijote (en castellà) ja se n'adonen prou, de les incoherències en estructures gramaticals, paraules, frases algunes sense sentit, però no saben explicar aquestes incongruències: com és que tan docte i sublim escriptor en castellà comet tants errors d'estructura gramatical? M'agrada recordar l'absurditat que una cosa és tan difícil com "buscar los tres pies al gato" (en llatinoamericà ja es van adonar de la incoherència i allà ho han canviat a "buscar los cinco pies al gato"; però al Quixot està escrita la xifra tres, no cinc). Com a màxim, diuen que "algunes expressions podrien venir de l'italià"...

Mai ningú ha pensat d'introduir com a variable la possibilitat d'una influència del català? D'una influència tan gran que necessàriament impliqui conjecturar o una escriptura en castellà per part d'algú que pensa en català o una traducció excel·lent feta per moltes mans sàvies però que continua mostrant resquícies d'una traducció... Llavors, que una cosa sigui tan difícil com "buscar els tres pèls al gat" (tres pelatges diferents al gat mascle, que s'ha demostrat que és inversemblant genèticament), ja adquiriria sentit... I no passaria res... Bé, només s'hauria de canviar un petit detall: "la llengua de Cervantes"... Similars incongruències en l'escriptura es troben a moltes obres del Siglo de Oro del segle XVI i XVII.

Troben en aquests segles (i començo al segle XV amb Colom) grans personatges d'humils orígens (no importa el territori, importa els orígens humils i la manca d'educació que no van poder gaudir ni Miguel de Cervantes Saavedra, ni William Shakespeare, ni Cristoforo Colombo, oficialment un fill de llaners i taverners genovesos, ni Leonardo da Vinci, etc.), personatges singulars que, naixent humils, es van fer savis del no-res per art de màgia, i van adquirir escuts d'armes sent plebeus.

¿No és més parsimoniós conjecturar (dic conjecturar perquè serà molt difícil provar coses de fa molts segles: ja ens costa saber la "veritat" avui en dia) que, atesa la inversemblança d'aquests condicionants ad-hoc i incongruències, no resulta més senzill i coherent suposar que aquests personatges havien de ser nobles, amb estrets i propers vincles amb Reis i Papes? Apliquem la navalla d'Ockham i tallem les branques que no ens deixen veure el tronc: el tronc podria ser els grans lligams amb la corona reial de parla catalana. "L'explicació més senzilla sol ser la correcta", diu el principi de parsimònia...

Jordi Bilbeny (2023) conjectura amb arguments versemblants i coherents que Leonardo da Vinci podria ser en realitat Leonardo della Rovere, italianització de Lleonard Rovira. El seu oncle seria Francesc Rovira i Escuder, nat a Morella, el Papa Sixte IV (el de la Capella Sixtina) i el seu germà seria el Papa Juli II, qui fou anteriorment l'Abat de Montserrat durant deu anys. Lleonard tenia l'escut d'armes de la Casa Reial catalana, incompatible amb uns orígens humils a un poblet prop de Vinci, i serien família amb Rafael. La Gioconda o Mona Lisa seria Isabel d'Aragó, el pont que surt al rerefons del quadre seria el pont del castell a Castellbell i el Vilar, el riu seria el Llobregat i les muntanyes serien Montserrat, no les Dolomites. Per cert, el quadre que s'exhibeix al Museu del Louvre a París, segurament el més important i valuós del museu, seria una còpia, però això no és l'objecte d'aquest article.

Per a finalitzar aquesta reflexió, acabo amb Sherlock Holmes: hi ha molts estudis, llibres, tesis doctorals sobre el "mètode Sherlock Holmes" per a descobrir crims i misteris.... Sempre convé fer una barreja entre procés inductiu (recollir i analitzar dades) i deductiu (formular hipòtesis i comprovar que són coherents amb totes les dades recollides; en cas contrari, cal desestimar la hipòtesi i formular-ne una de nova o modificar l'anterior).

Recordem que el frare franciscà Roger Bacon (1220-1292) estableix el mètode científic com a cicle iteratiu d'observació, hipòtesi, experimentació i verificació independents. René Descartes estableix al Discurs del Mètode les quatre regles (evidència, anàlisi, síntesi i enumeració) que basen la seva confiança plena en el raonament deductiu humà, basat en les Matemàtiques, com a mètode rigorós que aboca a un coneixement segur, sense necessitat de recórrer a l'experiència, que és font d'enganyos. El seu aforisme més conegut és "penso, llavors existeixo" (cogito, ergo sum).

El "mètode Sherlock Holmes" està basat en observació, hipòtesis, deduccions i experimentació, barrejant les metodologies inductiva i deductiva de forma iterativa i complementària. Tant de bo trobéssim aquests principis metodològics tan assenyats i obvis en la historiografia en general, però específicament en la relacionada amb Catalunya i Espanya durant l'Època Medieval i Moderna.

Francesc Robusté

Catedràtic de Transport de la UPC

Referències:

Bilbeny, Jordi (2023) "Leonard i l'Escola d'Atenes d'En Rafael", xerrada a la Casa Elizalde de Barcelona el 13 de desembre de 2023.

Bilbeny, Jordi (2010) "El Quixot és una traducció". <https://www.inh.cat/articles/El-Quixot-es-una-traduccion-article-d'En-Jordi-Bilbeny>

Capdevila, Manel (2011) Comentari de resposta a l'usuari Miquel dins l'article "La 1ª edició del Quixot (Barcelona pre-1604)" de Jordi Bilbeny. <https://www.histo.cat/sabies/La-1-edicio-del-Quixot-Barcelona-pre-1604->.

Navalla d'Occam: https://ca.wikipedia.org/wiki/Navalla_d%27Occam

Llei de Chapman-Kolmogórov:

https://ca.wikipedia.org/wiki/Llei_de_Chapman-Kolmog%C3%B3rov

Poncius, Johannes (1671) Theologiae cursus integer ad mentem Scoti. Disputatio Quarta, pàg. 66. Joh. Antonius Huguetan.